

MAGYAR SZOCIOLÓGIAI INTÉZET

IGAZGATÓ: KRISZTICS SÁNDOR EGYETEMI TANÁR

NÉP, NEMZET; ÁLLAM VISZONYA KORUNKBAN

ÍRTA:

DR KRISZTICS SÁNDOR
EGYETEMI TANÁR

SZOCIOLÓGIAI ÉRTEKEZÉSEK TÁRA 3. SZÁM.

KIADJA A MAGYAR SZOCIOLÓGIAI INTÉZET
BUDAPEST, II., KELETI KÁROLY-U 5-7

NÉP, NEMZET, ÁLLAM VISZONYA KORUNKBAN

Az emberiséggel adott igazságok ellenállhatatlan erővel újból és újból érvényesülésre törnek. Újra, meg újra fellángolnak a hazáért a lelkek mélyén kiolthatatlanul égő tüzek. Mintha a gondviselés az emberre nézve egy meghatározott és semmi mással nem azonosítható, meg nem tagadható embercsoport kialakulásában, fennmaradásában és tökéletesítésében teljesül be, a független állami lét állapotának elérésével és tovább fejlődésének szolgálatával. Államokat elkészttségükből ez az igazság emeli fel az állami lét rendezésének egy új módját jelentő ideál feltűnése és küzdelmes valóráváltása útján.

Nyughatatlan a mi szívünk, míg meg nem tér teremtőjéhez, — hangzik *Szent Ágoston* tétele — és az ember nem nyugszik az állami lét helyesebb ismerése körül, sem annak jobbá tétele tekintetében. Tiszta fogalmak alakítására irányuló törekvések azonban azért »nem vezetnek eredményre, mert új ideálok szolgálatában a fogalmak új tartalmat nyernek s az új tartalom nyomán keletkezett intézmények között a viszony is megváltozik. Áll ez a természettörvény alapján keletkező emberi közületek fogalmi meghatározására és viszonyára nézve is. *Nép, nemzet és állam fogalmának és egymáshoz való viszonyánál: megállapítása, az emberi együttélés tökéletesebben szervezett állapotainak keresésével, illetve azok megvalósítása nyomán változik.*

Az embernek, ha akar, ha nem, tehát természettörvény erejénél fogva egy családhoz, s ezzel egy néphez, nemzethez és államhoz kell tartoznia. Hogy miképpen alakul az elhelyezkedése ezekben a közületekben, az attól az ideáltól függ, mely szerint az ember a családi, a népi, a nemzeti és az állami életet rendezni kívánja. Minden rendezési mód pedig más fogalmi meghatározás lehetőségét tartalmazza.

A tiszta fogalmakra törekvő Rómában „gens” alatt a Rómát alapító törzsektől leszármazók összességét értették, a „populus” a Rómában szavazati joggal bíró polgárok összességét, a „plebs” a szavazati joggal nem bíró rómaiakat jelentette, míg a „natio” fogalma alá azokat az idegen, meghódított embercsoportokat vonták, melyeknek megadták a római polgárjogot, vagy amelyeket, mint külön jellegzetességgel bíró embercsoportokat ismerték el.¹ Az állam fogalma, mint „status”, a gens-beiiek és a populushoz tartozók összetételéből eredő volt, mert az ezekbe tartozók határozták meg szervezetét, képezték akaratát. A gens-ek leszármazók, a patríciusok, a szenátusban, a populus tagjai meg a népgyűléseken, együttesen e büszke kitételben „*senatus populusque homanus*” formulázták az állami akaratot, a törvényt.

¹ *Binder* Julius. Die Plebs. Studien zur römischen Rechtsgeschichte, Leipzig 1909.

A jellegzetességet, mely a natio fogalmának lett lényeges tartalmi elemévé, *Cicero* úgy határozta meg, hogy „a nemzet erény, mely által a közös vérség szerint összetartozóknak megadatik a haza iránti jószándék és állandó tisztelet”.² Később *Aquinoi Szent Tamás* definiált hasonlóképpen: „a nemzet bizonyos megnyilatkozása a kegyeletnek, mely mindenben úgy van meg, mint a szülők és a haza iránt.”³

Ez az egyszerű s ezért világos fogalom meghatározás Rómával együtt dőlt meg. És azóta ingadozóvá váltak a meghatározások. Pedig kevés fogalom tisztázásával foglalkoztak annyit, mint nép, nemzet és állam fogalmáival, valamint a közöttük való viszony kiderítésével.

Amikor 1913-ban kiadtam egyetemi pályadíjat nyert munkámat a nép, nemzet és állam viszonyáról,⁴ beható tanulmányok nyomán már akkor arra a meggyőződésre jutottam, hogy e fogalmak körüli zavar az elméleti jelentőségen messze túl ható, mert történelmi tényállások kialakulásában van fogalmi meghatározásuknak döntő szerepe, viszonyuk mikénti kialakulásától pedig ember-milliók sorsa függ.

Ernest *Renan* a Sorbonne-on 1882-ben tartott előadásai nyomán a kiadásra kerülő „Mi a nemzet?” c. munkájához írt előszavában Európa jövőjét látnoki készséggel jellemezte e fogalmak körüli zavar következményei szempontjából: „Ha a modern kultúra a nemzet, nemzetiség, faj fogalmának veszedelmes félreértése következtében tönkre megy, akkor emlékezzetek meg erről a 20 lapról! Kipusztító háborúk elé megyünk, mert a megegyezés áldásos elvét feladjuk, mert a nemzeteknek, mint előbb a dinasztiaiknak, megadjuk a jogot, hogy országrészeket népeik akarata ellenére elfoglaljanak. Az eljárás, embereket torkon ragadni és azt mondani nekik: te ugyanazt a nyelvet beszéled, mint mi, tehát hozzánk tartozol, — gonosz ... Az ember nem tartozik sem nyelvéhez, sem fájához, az ember önmagához tartozik, mert szabad és morális lény.”⁵

Grillparzer, már *Renan* előtt úgy borongott, hogy az új műveltség útja a humanitástól a nemzetiségen keresztül a bestialitáshoz vezet.⁶

Grillparzer és *Renan* rémlátása nem volt alaptalan. És ma, amikor túlhaladt az idő azok felett az elméletek felett, melyek az állami lét főbb mozzanatairól, mint a törvényhozás menetének különböző módjairól, választójogi rendszerekről, emberi szabadságjogokról, a közigazgatási aktusok természetéről stb. szólnak, s az állam a maga egészében, mint egy emberösszesség megszemélyesítője tétetik vizsgálat tárgyává, akkor visszatértünk ismét a nép, nemzet és állam fogalmának és viszonyának újból való magyarázatához. A népi alapon nyugvó államelmélet korunk centrális problémája. Tömeglélektani tény lett abból, hogy a népi állam elméletének tisztázásánál arról van szó, ami minden egyes államalkotó tagot érint, hogy *az egyén sorsa és az összesség sorsa szoros an összefüggenek.*

² Natio „est virtus, per quam sanguine functis patriaque benevolis officium et diligens tribuitur cultus”.

³ Natio „est quadara protestatio caritatis, quara quis habet ad parentee et pátriam”.

⁴ *Krisztics* Sándor. Nemzet és állam a keletkezés, fejlődés, viszony szempontjaiból. Budapest Grill 1914. X, 344 lap.

⁵ *Renan* Ernest. Qu'est ce qu'une nation? Conference faite en Sorbonne-1882. Preface.

⁶ „Der Weg der neueren Bildung geht
Von der Humanität
Durch die Nationalität
Zur Bestialität.”

A nép fogalmára nézve négy elmélet különböztethető meg: 1. a lezármazási elmélet, 2. a nép, mint történelmi alakulat, 3. a nép, mint nyelvi és kultúrközösség. Mindegyik a nép fogalmát valamelyik elválaszthatatlan fogalmi kellékéből törekszik megállapítani. 4. A fogalmi kellékek között szerepel azonban az öntudat kérdése is, mint faji öntudat, tradíció tudat és a nyelvi elkülönülés tudata. A tudati szempont alapján lehet a népi létállapot magasabb színvonalát, mint nemzetet megkülönböztetni. Minthogy pedig az öntudat eme irányainak az előbbi három elmélet mindegyikének esetében is érvényesülni kell, a tudati szempont integráló erejű, a nemzet fogalomba a nép fogalmát beolvasztó.

A nemzet fogalmának azután ismét háromféle elméletét lehet megkülönböztetni: az elvont elméletét, a személyiségi elméletét és a közjogi elméletét.

A nemzetfogalom fokozata a nép fogalmának. A nemzeti öntudat az, amely az öntudatosan szervezett együttélés állapotához, az államisághoz vezet. Csak ezután alakulhat ki a viszonybaállítás lehetősége nemzet és állam között.

Ez a viszony pedig egyrészt a keletkezési elsőbbség kérdésében rejlik, — hogy a nemzet hozta-e létre az államot, vagy megfordítva, az állam hozta létre a nemzetet, másrészt szerves összekapcsolódásuk tisztázásának kérdése tartozik ide.

I.

A NÉP FOGALMA FAJI ALAPON.

Az emberiség tulajdonképeni ősi elemei a fajok, melyek bizonyos oszeredeti testi és szellemi tulajdonságok közössége szerint elkülönülő embercsoportokat jelentenek. Legalább is ez tűnik ki a fajról adott meghatározások legtöbbszöréből.⁷

Annál nagyobb azonban a változatosság a fajok megkülönböztetése tekintetében.

Különösen négy főbb irányt lehet megkülönböztetni a faji teoriákban, melyeken belül aztán a változatoknak se szeri se száma.

1. Az *anthropologiai iskola* szomatikus ismertető jegyek alapján (bőrszín, koponya alkat, termet, haj színe stb.) állapítja meg a faji típusokat. Mármost valóban „ahány anthropologiai rendszer, annyi felosztása az embereknek”.⁸

*Egyetlen biztos faji megkülönböztetés a bor színe szerint való. A koponya, a haj, s az egyes testrészek alkatában való különbséget az egyes fajok között tekintve, nem nagyobb az, mint ugyanazon fajt alkotók egyes típusai között fellépő különbségek. A testi különböződekből még a természeti népek alacsonyabb helyzete sem vezethető le. A koponya alkati mérések végeredményben azt bizonyították be, hogy nincs a földön egyetlen oly kis embercsoport, mely abszolút egységes koponya-típussal rendelkeznék.*⁹

2. A *biológiai iskola* az anthropologiai sajátosságok kialakulását igazolandó, a természetes kiválasztás, vegyülés, átöröklés és visszaütés vizsgálatával működik közre a fajmegállapítás kérdése körül. Ennek

⁷ Így Cuvier, De Candolle, Geoffroy, Chevreul, Prichard, stb.

⁸ Finot: Préjugés des races. 79. lap.

⁹ Hanke: Der Mensch (2. Aufl. 1894.) II. köt. 261. lap

az iránynak a kiinduló pontja *Wersmann* teóriája az egyéni szerzett tulajdonságok átörökíthetlenségéről. *Mindaz, amit az ember nevelés, kedvező környezet, szellemi és testi helyzetének javítása mellett szerzett, mindaz nem örökíthető át utódaira, ami azonban ezen kívül az embert kiteszi, mindaz átöröklés tárgya.* Ez a körülmény biztosítja az egyes fajok fennmaradását s így a biológiai elmélet szükséges kiegészítője minden faji elméletnek.

3. A fajoknak anthropologiai egységekként való felfogása mellett azoknak etimológiai egysége is szerepel, így a *nyelvi iskola*, mely a nyelv- és kultúrrokonságból indul ki s ezekből következtet az anthropologiai rokonságra.

Különösen a múlt század egyik nagy eredményeként jelentkezik az indoeurópai nyelvrokonság felismerése és tisztázása a faji kutatás terén. Azonban ez is oda vezetett, hogy árja fajhoz tartozókat mutatnak ki a legkülönbözőbb helyeken.

A nyelvi fajelméletről *Johann Schmidt* emelte ki élesen, a nyelvi keveredés nagy mérvre következtében, a faji különállóság megállapítására való használhatatlanságát. *Úgy az indogermán, mint általában minden nyelvtörzs különböző nyelvek keveredéséből állott elő, s ezért belőlük inkább az egy fajon belüli szakadozottság mutatható ki, mint a különböző nyelvi árnyalatokból a faji egység.*TM

4. A *szociológiai irány* végül eltekint a faj tulajdonképeni értelmezésétől és különböző fajoknak tekinti a népi csoportosulásokat, a törzseket, és *Gumplowicz*, valamint *Finot* fogalmazása szerint elfogadja[^] hogy fajok tulajdonképen nincsenek is. *Gumplowicz* megállapítása szerint a *faj inkább történelmileg lett és gyorsan változó alakulat, egy a vérkeresztesés, kultúrjavak és ezekből eredő szyngenetikus érzelmek által összetartott társadalmi közösség.*

Az előbbi faji teoriák teljes negációja ez, *a fajok helyébe törzsi, népi csoportok helyezése*, tulajdonképen a fajnélküliség állítása, oly értelemben, hogy ma már fajokról szó nem lehet, annyira előrehaladt a keveredés.

Tény, hogy ha fajok eredetileg léteztek is, nem maradhattak meg tisztaságukban. „Nem szabad megfélekezni arról, — állapította meg *Fouillée* —, hogy a fejlődés olyan tendenciával bír, hogy a régi rasszokat mind felismerhetlenebbekké tegye, részben azok kölcsönös keveredése, részben individuális különbségek felszínre hozása által, melyek az öröklött tulajdonságokat is átalakítják.”¹²

A fajok megkülönböztethetőségének nehézsége, mondhatni lehetetlensége s a tényleg létező és egymástól mégis elkülönülő embercsoportok, annak feltételezésére szolgáltatnak alapot, hogy a fajoknak csak keverékei, mint *Wirth* nevezi, a valóságban csupán alfajok (*Unterrassen*) léteznek.¹³

Habár *Wirth*, az általa felállított alfaj fogalmát megkülönbözteti a nép fogalmától, mégsem tekinti a népet az „Unterrass”-ok még alsóbb fokozatának. A különbség csak az, hogy az alfajoknál van testi, anthropologiai rokonság, míg a népeknél ez sincs meg, mert a legkülön-

¹⁰ *Schmidt*, Joh.: Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen. (1872.)

¹¹ *Gumplowicz*: Der Rassenkampf. (1883.) 193. lap.

¹² *Fouillée*: Psychologie du peuple français. 29. lap.

¹³ *Wirth*: Volkstum und Weltmacht. (2. Aufl. München, 1904.) 8. lap.

bőzőbb fajúak is egyazon népcsoportba tartozhatnak. A népet már az alfajok kapcsolódása jellemzi.

A faj jelentősége a népek kifejlődésére vonatkozóan sokat tárgyalt kérdés. A problémát *Moeller van den Brück* röviden úgy oldotta meg, hogy „a fajok voltak, a népek vannak”.¹⁴ A német nemzeti szocializmus a fajt a nép vérségi alapjának tekinti (*Rasse des Blutes*), a népet pedig a faj szellemi alapjának (*Rasse des Geistes*). Ha már most faj helyett a nép szerepel, mint döntő jelentőségű emberi közület, úgy nem közömbös, hogy milyen az összetétele. Legalább is ügyelni kell arra, hogy a nép ne legyen rossz fajkeveredés áldozatává. Faj védelem, családvédelem, mind ennek a gondolatnak a következményei. S bár nem lehet az emberfajokat úgy megkülönböztetni, mint a zoológiában az állatfajokat, — (mint *Renan* mondotta, „az emberi történelem lényegesen különbözik a zoológiától, a faj itt nem bír olyan jelentőséggel, mint a rágcshalók, vagy a macskák körében...”),¹⁵ — s nem elegendő a genealógiai szempont ahhoz, hogy a népi mivolt nagy titkát megoldjuk,¹⁶ mégis a fajiság egyik olyan tényezője a nép fogalmának, amely attól elválaszthatatlan és külön gondoskodás tárgyává tehető.

II

ANÉP MINT TÖRTÉNELMI ALAKULAT.

A nép történelmi alakulat, mert történelmi tények alanyaként lép a megismerés színterére.

Egy népnek legfontosabb ténye a letelepültség, a honszerzés, a nyelvfejlés, valamint az ennek alapján meginduló kultúr-tevékenység és civilizáció.

A népek a természeti állapotból emelkednek ki. A kiemelkedés fokait a kultúrabeli fejlettség szerint lehet megállapítani. *Spencer* ci kultúra fejlődési fokának megállapítására megkülönbözteti 1. a lelki és természeti körülmények összefüggésének állapotát; 2. általános elvont képzetek alkotására képességgel való rendelkezés fokát; 3. az akarati cselekvések előtérbe lépését a reflex cselekvésekkel szemben.¹⁷

Amíg valamely nép a harmadik fokra fel nem emelkedik, mint *Lippert* mondja, míg áldozatokat hozni nem tud a jövő szániára,¹⁸ addig az természeti állapotában van. Az idő és tér értéktelensége, az emberi élet becsének figyelembe nem vétele, az individuumnak a közre nézve teljes értéktelensége a természeti népek jellemzői. Itt az egyes mindenben megegyezik az összességgel, abból kiemelkedni nem tud, s éppen ebben gyökerezik az összesség összetartása. A, kultúr-népéknél az egyesek önállósága nyilvánvaló, s az összetartás is a tudatosság feltétele mellett áll fenn. Az ösztönökkel szemben, akaratérő és kitartás, a jövőről való nagymérvű gondoskodás és az egyéni élet értékelése a kultúr-népek egyedeinek jellemzői.

¹⁴ „Rassen waren, Völker sind” *Moeller van den Brück*. Das Recht der jungen Völker. Sammlung politischer Aufsätze. Berlin 1932. 191. 1.

¹⁵ „L'histoire humaine differe essentiellement de la Zoologie. La race n'y est pas tout, comme chez les rongeurs ou les félins . . .” *Renan*: Qu'est ce qu'une nation. (Paris, 1882.) 18. 1.

¹⁶ *Kjellén*. Der Staat als Lebensform. (1917.) 107. 1.

¹⁷ *Spencer*: Principles of sociology. (1906.) I. köt. 73—75. lap.

¹⁸ *Lippert*: Kulturgeschichte der Menschheit, 1. köt. 43. lap.

A népek közötti ezen fokozati különbség aztán tovább is folytatódik a kultúrnépéknél. A jövőről való gondoskodás és az egyéni érdekek összhangba hozatala szükségessé teszik az állami rendet. Az államalkotás azonban erő, hatalom kifejtésével jár, s az állami élet alanyát képező néptömeg egységes cselekvésével kapcsolatos. Így az *államalakulási processzusban a népi képességek lesznek a döntők, miközben a létesülő állam népe régebbi népeket bomlaszt, más népekkel egyesül, államiságával magát is mintegy újra teremti*. A népek ezen állami lét utáni versenyében, mely lét egyedül biztosítja számukra az önállóságot, függetlenséget, erős kiválasztás játszódik le, s azok a népek, melyek államiságra tesznek szert, s azt képesek megtartani, a történeti fejlődés folyamán az általános emberit szolgálni, ahhoz értékekkel járulni, azok már nemzeteknek tekintendők.

A nemzetek keletkezése így a népek fejlődése nyomán az államok kialakulásával kapcsolatos.

Ihering megállapítása volt, hogy csak az individuumban születik az eredetiség, egy népnek tulajdonságai csak lesznek, azaz a népi jelleg csak a történet műve, nem a természeté.¹⁹ Vele szemben *Gobineau* a faji tulajdonságokat természetszerűleg, mint valami szilárd és merev megváltozhatatlanságokat fogta fel, úgy amint azok a történelem előtti időben morfológiailag, pszichológiailag és szellemi vonatkozásokban kifejlődtek és minden látszólagos variációt, mely a történelemben mutatkozik, a faji keveredésre vezetett vissza.²⁰ Nem a viszontagságok és a terület alakítják át az embereket, hanem az emberek alakítják és küzdik le a területet és a viszonyokat. Ebből a szempontból tehát az összes nagy kultúr eredmények, különböző egymást kiegészítő, sajátos tulajdonságokkal bíró fajok kedvező keveredéséből, és minden hanyatlás, politikai visszafejlődés, helytelen faji összeolvadásból magyarázhatók meg; a történelmi sors alapja tehát az, hogy mily kombinációban és mérték szerint vettetnek a különböző fajok egymással össze.

Breysig ide vonatkozóan azt tartja, hogy „a föld messze téréin eloszolva, ugyanazon időben számos nép és törzs élhetett egymás mellett, mindannyian egyenlően régieknek tekinthetők, fejlődésükben ugyanannyi idő telhetett el, de, és ez a momentum talán a legfontosabb adat minden történetírás és az általános anthropologiai és etimológiai felismerésre nézve, hogy ezek *ugyanazon utat fejlődésükben különböző tempóban tették meg*. A természeti behatások, éghajlati és talajbeli különbözőségeik már korán messzemenő faji szétágazást hoztak létre.²¹

Az első idők királyságai még nem voltak szilárdan kialakult államok, határaik szétfolynak, s ezenkívül a dinasztia gondolata van túlsúlyban az állam gondolata felett. A dinasztia az államot alkotó néphez olyan nagy mértékben fűződik, hogy a dinasztia pusztulásával a népi lét is fenyegettetik.

A középkor államalakulatai közül az idő műhelyében igen sok tönkre ment, azok azonban, melyek fennmaradtak, önkéntelenül is népi jellegzetességeik kifejlesztésén munkálkodtak mindvégig.

¹⁹ *Ihering*: Vorgeschichte der Indocuropäer. (1894.) II. Bd. Das Problem der Entstehung der Volksart. 93. lap.

²⁰ *Gobineau*: Versuch über die Ungleichheit der Menschenrassen. (For I. L. Schemann. 1898.) I. köt. 178. lap.

²¹ *Breysig* Kurt. Altertum und Mittelalter als Vorstufen der Neu teil. (1901.) I. köt. 20. lap.

Miután az egyház, a császárság közvetítésével bár, de majdnem hat évszázadon át mintegy szelídítő javítóintézetben tudta tartani az emberiséget, s az univerzalizmusnak legnagyobb triumfusát akarta ülni, midőn a kereszténységet az izlam ellen küldötte, akkor tör ki az elnyomott lelkekből a különbözőség érzete, s a *keresztes hadjáratokból* hazatérők már magukkal hozzák minden más népbeliektől való különbözőségük tudatát, amivel a nacionalizáló processzusnak további fejlődését biztosítják.

Amily mértékben a népi öntudat fejlődik, oly mértékben oldódik meg a császárság és pápaság világuralmi törekvései következtében támadt káosz.

Minél korábban jut egy nép létének öntudatára, annál korábban szabadítja fel magát a pápai, illetőleg a császári befolyás alól. A pápaság és a császárság világállami törekvésének omladékain nőnek ki a nemzetek. Itália öléből, éppen e törekvések centrumából, hangzik fel először a nemzeti géniusz értékelése, midőn *Macchiavelli* az egységes nemzeti állam ismérveit boncolgatja s egy új, jobb időnek feladatává és kötelességévé teszi annak létrehozását.

Amit *Dante* még a császárság által kívánt megvalósíttatni, hogy minden hatalmat a császár kezébe helyezve, az bölcs intézmények által a népek jólétét biztosíthatni fogja, mindazt *Macchiavelli* az olasz nemzeti egység által tartja kivihetőnek. Ami az „*Il Principe*” XXVI. fejezetében „Itália felszabadításáról a barbár rabságból” előttünk fekszik, az a nemzeti gondolatnak első megjelenése a tudományban.

A népi alapokon létesült államrendszerre nézve a megszilárdulás korszaka az a hosszú processzus, mely alatt az államok nyers uralmi formájukból, egy-egy uralkodó osztály érdekeinek szolgálatából, a nép minden tagjának szolgálatában álló, erkölcsi elveken nyugvó uralom kifejtésére rendeztetnek be, ami által az állam szilárdsága összehasonlíthatatlanul megnövekszik s öncéljában alkotó egyedei hatalmának, szabadságának megvalósítójává válik.

Történelmileg mindenütt állam és nép egymás felé közelednek, hogy egymást jobban fenntartsák, egymás által többre menjenek.

A középkor feudális világában inkább társadalmi körülmények hatnak még, mint nemzetiek. Szegény és gazdag közötti különbség a fő, döntő. Míg a nemzet teljesen kialakulva nincs, addig a gazdagok a vezetők, a szegényv számba sem jön. A nemzeti lét állapotában már a gazdag és szegény közötti ez a nagy különbség bizonyos tekintetben eltűnik, eltűnik pedig akkor, mikor állami érdekekről van szó, melybe a szegényeknek épp oly beleszólásuk van, mint a gazdagoknak. Amint a katonák nem egy gazdag úrnak a katonái, hanem az államéi, mely az egész nép védelméről gondoskodik, nemcsak egy részéről, amint adót nem egy úrnak fizetnek, hanem az államnak fizet mindenki, mely ezért mindenkinek egyformán biztosítja a békés életet, az igazságot, a tulajdon és forgalom biztosságát, s a többi intézményeket, akkor már a nemzeti állam állapotában van a nép, kialakult a nemzet, melynek főismérve éppen az ilyen tartalmú államiság.

A XVIII. század végéig az államok kialakulása még inkább csak a külső népi keretek megállapodottságára nézve nyert befejezést. Ez azonban csak egy része a nemzeti állammá alakulásnak. A tulajdonképeni kitevő rész, a népnek nemzetté emelésében, annak az állapotnak a létesítése, hogy a nép maga kormányozhassa önmagát, a XIX. század alkotása. *A nemzeti eszme ezután mar mint befelé ható erő is*

működik, s nem csupán mint csak az egy néphez tartozók egyesítésének előmozdítója, követelője. Új küzdőtéren indul meg ezzel, melynek folyamán a nemzeti életnek régi tényezőivel szemben újak támadnak fel, s helyezkednek el a régiek mellett.

Ha az államok létezése eddig független volt a nemzeti princípiumnak ily irányú létezésétől, most a nacionalizmus ezen benső egységet előmozdítani törekvő tartalma, mint valami új járul a nemzeti elv szerinti elkülönüléshez, mint valami új erő hatja át az államalkotókat és lázba hozza azokat. A láz után azonban gyógyulás jön, gyümölcsözőleg hatnak az új alkotások, miután az állami élet bizonyos alanyai és terei a láz folyamata alatt megsemmisültek.

A nemzeti eszme a maga igazi erejével akkor kezd csak igazán hatni, amikor a nemzeti elkülönülés, a nemzetenkinti csoportosítás elve mellett, mind nagyobb tömeg számára kívánják biztosítani az állami élet mozzanataiban való részvételt, amikor a nemzeti érzés politikai tartalmat nyer, amikor az államot mintegy az azt alkotó nép minden tagja által irányíthatót fogják fel.

A történeti fejlődés arra mutat, hogy az állam külsőleg szervezetét a nemzeti összetartozandóság lüktető érzésével egy személyiséggé alakítsa. Hosszú koron át keresték egymást nép, nemzet és az állam, míg a nemzeti állam alakjában találkoztak.

II

ANÉPMINT NYELVI-ÉSKULTŪRKÖZÖSSÉG.

A nyelvi fajelmélet minden eredménye mellett is a statisztikusoknak külön kellett vizsgálat tárgyává tenni, hogy a népi hovatarozandóság megállapítására nézve elegendő-e a nyelv? Az 1873-iki szentpétervári statisztikai kongresszuson három nagynevű statisztikus (*Ficker, Keleti, Glatter*) bízott meg, hogy az egyén faji, illetve népi hovatarozandóságának megállapítására nézve fejtsék ki nézeteiket. Mind a hárman majdnem ugyanazon eredményre jutottak, hogy a faji kivizsgálás lehetetlen, hanem e helyett az anyanyelv tekintessék megkülönböztető tényezőnek. Ez a nézet vált gyakorlatilag érvényesülőre a következő népszámlálások alkalmával, így a nyelv meghatározó ereje látszott győzedelmeskedni a fajiság felett. *Keleti* azonban már ekkor utalt arra,²⁵ hogy sem az anyanyelv, sem a népi érintkezés nyelve nem elegendő az egyén népi hovatarozandóságának megállapítására, tovább kell még kutatni, hogy milyen más nyelveken beszél még, hol született, kiktől származik, mily nyelven beszéltek a szülei, mely néphez kíván tartozni. Mindezen adatokból a statisztikai hatóságok azután logikusan határozzák meg az illető népi hovatarozandóságát. E szerint tulajdonképpen *hivatalos* útra tereltetett volna az egyén népi hovatarozandóságának megállapítása.

A szociológusok és a statisztikusok vitája ma sem dőlt még el. A szociológusok egyik része a leszármazás ismérveit tartja döntőnek, a statisztikusok az anyanyelvet. Ehhez járult azután, hogy a nép fogalmának meghatározásánál a kultúrközösséget is figyelembe vették. Ez azt jelenti, hogy a nép olyan embertömeg, amelybe tartozók ugyanazon vallási, erkölcsi és jogi szabályok hatálya alatt élnek, jellegzetesek a szokásaik s jellegzetes a művészetük és tudományuk

²⁵ Idézi *Bernatzik*: Über nationale Matrikcn. (Wien 1910.) 4. jegyzet.

A kultúrközösség ad az egyének jellemet, azaz olyan tulajdonságokat a ruházza fel, melyeket levetni sem tud.

Hogy a nyelv önmagában még nem elegendő, a népi hovatarthatóság meghatározásához, azt az a tény is igazolja, hogy ha nyelvi egységesítési folyamatok érvényesülnek is, azok sikertelenségének mindig az az oka, hogy a népi hovatarthatóságot meghatározó többi tényezők erősebbek. A nyelv pengése még nem a szív dobogása.

Történelmileg tekintve, eredetileg valamely terület többnyelvűsége volt a természetes. Az egynyelvűség a mesterséges és későbbi fejlemény.

Hogy az egynyelvűség elérése valamely állam területén sikerül-e, vagy nem, az Werner *Kaegi* szerint két körülménytől függ: „a központi hatalom nyomásától és a népi öntudat plasticitásától, az egységesítést elfogadó készségétől.”^{25a}

Tulajdonképpen a népi mivolt összes tapasztalati tényezői ki kell hogy egészüljenek egy tisztán lelki jelenséggel, az egyén öntudatos megnyilatkozásával arra nézve, hogy mely néptömeghez tartozónak érzi magát. Az érzelmi, illetve öntudatos hovatarthatósága egy egyének azonban a faji, tradícióbeli, nyelvi és kultúrazonosságon túl engedelmességet jelent egy felette álló hatalomnak. A népi öntudat állami létet igényel, mely a népet a nemzeti lét állapotába emeli. A nemzet már államával teljes népet jelent.

Kaegi a svájci viszonyokból kiindulva azt a nézetet vallja, hogy nem az az állam erős, mely az egy-nyelvűségekre való törekvésben látja jövője biztosítékát, hanem az az állam erős, mely nem fél a többnyelvűségtől, hanem összetartja a többnyelvű tömeget.” „Az az állam, mely nem tartja szükségesnek, hogy nyelvi különbségeket kioltson és ennek dacára belső egysége tud szert tenni, az igen erős állam.” Az egynyelvű államokban sem ez a tény ad erőt az államoknak, hanem a népnek az összetartásra irányuló akarata.^{25b}

IV.

NÉP, NEMZET, NEMZETISÉG FOGALMI ELHATÁROLÁSA.

A nép, az emberiségnek ama jellegzetes tulajdonságok (faj, tradíció, nyelv, kultúrközösség) által megkülönböztethető része, amelybe tartozó embereknek erről a jellegzetességről tudomása, öntudata nincsen, s a jellegzetességeket fenntartó szervezett hatalma sincsen. Lehetséges, hogy a tömeg jellegzetessége felől néhány vezető egyéniségnek van tudata, kik esetleg hatalmi szervezetet is teremtenek, — de az ilyen népi állami szervezet még könnyen szertefoszló, állandósággal nem bír.

Nemzet lesz a népből, amint a tömeg minden tagjának tudomása, öntudata vari a csoport jellegzetességéről, minden más embertömegetől való különbözőségéről, mely jellegzetességet tagjai fenn kívánják tartani, meg akarják védeni, amiért is e jellegzetességnek megfelelő állami szervezetet teremtenek.

A nemzetiségek az emberiség olyan sajátos tulajdonságok alapján különválasztható részei, melyekbe tartozó embereknek tudatuk van jellegzetességükről, azt fenn is kívánják tartani, de nincs hatalmi szer-

^{25a} *Kaegi* Werner: Die Entstehung der Nationen. Neue Schweizer Rundschau. 1940. Nov. p. 416.

^{25b} *Kaegi* i. m. 417—418. lap.

vezetük, mert vagy nem képesek állami létre emelkedni, vagy más, nem az ő jellegzetességeiknek megfelelő állam hatalma alá tartoznak.

A nép, nemzet és nemzetiség fogalmi elhatárolásánál három tényező variálódik: jellegzetesség, az erről való tudatosság és a hatalom a jellegzetesség fenntartására és megvédésére.

A népnél meg van a jellegzetesség, de hiányzik a tudatosság afelől és a hatalom. A nemzetiségnél meg van a jellegzetesség és a tudatosság arról, de hiányzik a hatalom. A nemzetnél meg van a jellegzetesség, az öntudat és a hatalom is.

E logikai fogalomelhatárolás nyomán kitűnik, hogy a nemzet-fogalom a centrális, lígy a népi, mint a nemzetiségi állapot nem kapcsolódnak az állam fogalmához olyan értelemben, hogy attól elválaszthatatlanok lennének.

V.

A NEMZET ELVONT ÉRTELEMBEN.

A nemzet, elvont értelme szerint, lelkierő, az embereket összefűző lelki kapocs, mely a leszármazás, közös nyelv, közös erkölcs, közös jog, a tradíció és hazaszeretet hatásaként nyilvánul meg az emberi öntudatban.

A XIX. század elején fellépő német jogtörténeti iskola minden nemzetben az igazság eszméjének sajátos alakját látta érvényesülni, mely a szokásjog alakjában szervezi az embereket. A nemzeti szellem, mint természeti erő fűzi össze az embereket és teszi lehetővé a jogrendet.

A nemzetnek embereket szellemileg összetartó erőként való tekintése általánossá vált a politikai irodalomban, főképen amaz államok gondolkodóinál, melyek több nemzetiséget foglaltak magukba.

Ez a gondolat hatott hazánkban is a reformkorszak politikai íróira, úgy, hogy legnagyobb részük merő absztrakciónak, sajátosságának, érzelemnek tekintette a nemzetet, mint ők írták, a nemzetiséget. A cicerói gondolat tartja fogva őket, a család kiszélesülésévé lesz a nemzet, a haza fogalmába olvad bele, családi tűzhelyek összességévé válik. *Széchenyi* a nemzetiséget lényegileg érzelmi kérdésként tünteti fel, annak ethikai oldalát is felismerve. „Ha nemzeteket egyes személyekkel hasonlítjuk össze, akkor a nemzetiség nem egyéb, mint rokonok közti szeretet, barátság, s familiabeli becsület fenntartását eszközölő ébredés, ha pedig mélyebben tekintjük, akkor az emberi lény minden ereibe s lelke legbensőbb rejtekébe szőtt természeti tulajdon, melyet az önbecs megsemmisítése nélkül szinte oly lehetetlen kiirtani, mint bizonyos, hogy a szív kiszakíttatása után világunkban többé élni nem lehet.” A nemzet fogalmának igazi konstitutív eleme az érzés közössége és az összetartozás tudata. A nemzet bizonyos érzelmeket kelt bennünk, mérvek felemelnek, áldozatkésszé tesznek, boldogsággal töltenek el. A szívből magyarázza *Kölcsey* is a nemzet mivoltát: „Te-kints szívedbe, s ott leled a természettől vett tudományt, mely szerel-medet egy ház népéhez s ennek körén túl egy hazához láncolja.” (Parrain esis.) *Wesselényi* szerint is a nemzet az a szellemi kötelék, „mely a társadalom tagjait leginkább csatolja egymáshoz, s rokonokká teszi.”²⁶ Előtte a nemzet csak ragaszték, mely az egyeseket össze tud a

²⁶ *Wesselényi*. Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében. (1843) 41. lap.

jobban illeszteni, hogy azután jobban legyenek képesek szabad emberekként, szabad polgárokként működni. *Eötvös* József báró szerint hasonlóképpen a „nemzetiség nem egyéb, mint azon összetartozásnak tudata, mely nagy számú emberek között — múltjuk emlékei, jelen helyzetük ami ezekből foly, — érdekeik és érzelmeik közössége által támad...”²⁷

Amikor német néplélektani iskola (Lazarus, Herbart, Steinthal, Nahlowsky, Lindner) a népszellemet az egyes emberek lelki világának azonos tartalmú részeként határozta meg, akkor a nemzet fogalmát a népszellem termékeként kívánta adni. Ezt jogászilag *Georg Jellinek* úgy fejezte ki, hogy lehetetlen egyetlen objektív, biztos kritériumot megállapítani a nemzetfogalom számára, s az ismertetőjegyek kombinációja sem nyújthat magyarázatot. A nemzet semmiképpen sem valami objektív létező, a valóságban létezőknek megfelelő értelemben. Sokkal inkább a szubjektív lelki jelenségek nagy csoportjához tartozik, mint sajátos öntudat tartalom, vagy meghatározott öntudattartalom ismérve.²⁸

A francia irodalomban *Renan* a nemzetet minden külső tényezőtől ment „lelki tüneménynek, léleknek nevezte.” „A nemzet egy nagy közösség, mely az áldozat tudatán alapszik, melyet az ember hozott és hozni kész a megegyezésért, azon kifejezett kívánságáért, hogy a közös életet tovább is együtt folytassák.” így „minden nemzet existenciája egy napról-napra tartó plebiscitum, miként az egyén léte folytonos igazolása az életnek.”²⁹

Renan-hoz nagyban hasonló elveket hangoztatott hazánkban *Alexander Bernát*, amidőn arra a kérdésre, hogy mi a nemzeti szellem, a következő mély tartalmú választ adta: „Nem kételkedünk benne, hogy van, ellenkezőleg eszünkkel és szívünkkel is elismerjük, rajongó áhítattal tekintünk fel hozzá, mint ahhoz az ős erőhöz, mely alkot és teremt, melyhez közel akarunk férközni, melyet mindenkifelett tisztelünk. Nem pusztán szóvirág, hogy a „nemzeti génuszt” emlegetjük, mitológiai hajlamunk mutatkozik e kifejezésben, mellyel annak, mit oly becsesnek tartunk, valamiféle önálló létet akarunk tulajdonítani.”³⁰

A nemzetfogalom osztrák fejtegetői, *Herrnriti*³¹ *Haidegger*,³² *Springer*,³³ *Frind*³⁴ nemzet alatt ugyancsak egy embertömeg bizonyos tulajdonságainak azonosságát értik. A szocialista *Otto Bauer* a nemzetet kultúr- és sorsközösségen kívül jellembeli közösségnek tartja. A karakter-közösség nem jelenti azt, hogy ugyanazon nemzet individuumaik hasonlóak, hanem, hogy minden individuum karakterére

²⁷ *EÖTVÖS* József br. A nemzetiségi kérdés. (1865.) 9—10. lap.

²⁸ *Jellinek G.* Das Recht des modernen Staates. (1905.) 114. l.

²⁹ Il ne nation est une ame. un principe spirituel.” „L'existence d'une nation est, (pardonnez moi cette métaphore) un plébiscite de tous les jours, comme l'existence de l'individu est une affirmation perpétuelle de vie.” *Renan*. Qu'est ce qu'une nation? (1882.) 26., 27. lap.

³⁰ *Alexander*. Nemzeti szellem a filozófiában. (1893.) 5, 6. lap.

³¹ *Herrnritt*. Nationalität und Recht. (1899.) 22. lap.

³² *Haidegger*. Der nationale Gedanke im Lichte des Christenthums. (1902) 40. lap.

³³ *Springer*. Der Kampf der Österreichischen Nationen um den Staat. (1902.) 75. lap.

³⁴ *Frind* Wenzel. Das sprachliche und sprachlich-nationale Recht (1899.)

ugyanazon erők hatottak. Ez a ható erő a történelmi beírunk az, ami minket nemzetté összekovácsol. „A nemzet nem bizonyos számú individuumok összessége, azokból mintegy külsőleg összetéve, hanem a nemzet minden individuumban meg van, a nemzet egy darabja az egyes ember individuális tulajdonságainak.”³⁵

A nemzetnek ily elvont értelmezései az egyéni mikrokozmoszba vezetnek. Itt dől el a nemzet léte, vagy nem léte, minden egyén külön-külön való lelki alakulata szerint, így közvetve hat a nemzet. Először a lelkek mélyén végez átalakító munkát, s ha ez megtörtént, akkor az a nagy tömeg ember, ugyanoly lelki dispoziációval, képességgel a nemzeti tudat érvényesítésére, lesz az alanya, közvetlen létesítője, mindannak, ami a lelkekben előbb lejátszódott.

A jogbölcész *Bierling*³⁶ *Radbruch*³⁷ majd *Laun*³⁸ annyira mentek, hogy a nemzet létezését a nemzeti öntudattal azonosítván az egyénnek a nemzetből való bármikori kilépését is lehetségesnek tartották. *Wyszewianski* 1909-ben még azt a gondolatot is felvetette, hogy adassék meg a jog az embereknek, hogy magukat nemzet-nélkülieknek jelentsék ki.³⁹ A nemzet elvont értelmezése nyomán a nemzeti öntudat tudatos feladásának a lehetőségéig is eljutott tehát az elmélet.

VI.

A NEMZET SZEMÉLYISÉGI ELMÉLETE.

A nemzetnek absztrakt, az emberi lélek mélyén rejlő s az emberek között csak összekötőkapocsként felfogott értelmével szemben áll a nemzetnek személyiségként való felfogása. A nemzetfogalom nem állhat csupán lelki motívumokból. A nemzeti öntudat kitör és eget kér magának. Különben mi értelme volna, ha csak pusztá sóhajban exspiráltatnék.

A nemzetfogalom ezirányú első tudományos kifejtője *Fichte*, úgy definiált, hogy „a nemzet a társasán együttélő, magukat természetileg és szellemileg folytonosan újra nemző emberek egésze, mely egész az isteninek belőle fejlődő különös törvénye alatt áll.”⁴⁰

Főképen az olasz politikai írók azok, akik a nemzetnek személyiségi elméletét kidolgozták. *Romagnosi*, *Mamiani*, *Mancini*, *Fiore*, *Pierantoni* nemzet alatt közös tudattal bíró személyiséget értettek, mely az egybetartozó emberektől független léttel, önállósággal és céllal bír.⁴¹

³⁵ *Bauer* Otto. Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie. f 1908.) 21., 108., 109. lap.

³⁶ *Bierling*. Juristische Prinzipienlehre. (Freiburg 1894.) I. kötet. 40. 1.

³⁷ *Radbruch*. Grundzüge der Rechtsphilosophie. (3. Aufl. 1932.) 42., 76. L

³⁸ *Laun*. Der Wandel der Ideen Staat und Volk. (Berlin 1933.) 386. 1.

³⁹ *Wyszewianski*. Über die formalrechtliche Behandlung der Nationalitäten in der moderne Gesetzgebung. Mannheim. 1909. (Nem került könyvkereskedői forgalomba. Idézi Bernatzik: Über nationale Matriken. (1910.) 90., 98, 1. Továbbá *Laun* i. m. 426. 1.

⁴⁰ *Fichte*. Reden an die Deutsche Nation. (Reclam Ausgabe.) 116 1.

⁴¹ *Romagnosi*: Scienza delle costituzioni. — *Mamiani*: D'un nuovo diritto europeo. (1859.) De l'ottima congregazione umana e del principio di Nazionalità. — *Mancini*: Diritto internazionale. (1873.) Delia la nazionalità come fondamento del diritto delle genti. (1851.) — *Fiore*: Delle legittime aggregazioni del génere umano. — *Pierantoni*: Geschichte der italienischen Völkerrechts-Litteratur. Ford. Roncali. (1872.)

Ha a népek önmagukat érvényesülve látni akarják, és ezt történelmi szükségszerűséggel akarniok kell, úgy mindegyiknek a maga államát kell kialakítani.⁴¹ Európa katasztrófájából az olasz írók már a múlt század közepén az általános nép-felszabadító háborútól várták a kivezető utat. Az 1914—18-iki világháború ennek az elvnek a jegyében folyt. Diodato Lloy szerint, ha a nemzetiségek mind államot fognak alkotni, csappanni fog a háborúk száma, mert kisebbek lesznek a hadseregek, a vagyont hasznosabb célokra fogják fordítani, a forgalom növekedni fog, a vámhatárok eltűnnek, a világ egyetlen nagy piac lesz, s benne boldog család az emberiség.^{41b} *Pálma* a nemzet személyiségi elmélete alapján állította, hogy minden nemzetiségnek joga van a forradalomra, az idegen állam hatalmának lerázására és függetlenségének kivívására.^{41c} Ferrari szerint a nemzetiségek teljes győzelme, a nemzet személyiségének az elismerését jelenti, melynek nyomán támadhat csak béke, az igazság békéje.^{41c} Ezt nevezte *Romagnosi einicarchiának*.

A francia politikai irodalomban *Buchez* ismerte fel a nemzet sajátos lényiségét, a nemzetekben rejlő önálló külön eszmét, mint az egyetemes emberi eszme konkrét megnyilvánulását. A nemzet szerinte élő szervezet mely az elpusztulással szemben oly ellenállást tanúsít, hogy minél többet élt, annál erősebbnek tűnik le. A nemzet oly szervezet, mely még akkor is él, mikor már nem is létezik többé mint ilyen, hanem egyetlen célja, hogy ismét visszaszerezze szabad működési körét.” „A közös működési cél az, mely egy embertömegben, dacára a különböző műveltség, származás, nyelvi és szokásbeli különbségeknek, az akarat egysége, vágyak, törekvések azonossága és a cselekvés egysége igazi társadalmat hoz létre..”⁴²

A német írók, *Mohi, Held, Escher, Stahl, Kremer, Neumann, Kirchhof* &tb.⁴³ Fichte elméletén túl alig emelkednek. A nemzet személyiségét elfogadó gondolkodók között kiválik *Meinecke* elmélete, ki különbséget tett állam-nemzet és kultúr-nemzet között „Kultúr-nemzetek azok, melyek kiválóképpen bizonyos közösen elért kultúrjavakon, állam-nemzetek pedig azok, melyek közös politikai történelem és az alkotmány egyesítő erején nyugszanak.”⁴⁴ Az előbbi a nemzet elvont fogalmának megfelelő megállapítás kifejezője, míg az utóbbi a nemzet valóságos alanyiségének, az állam által személyiséggé válásának az elismerése.

Irodalmunkban *Kuncz Ignác* a nemzetet az állammal teljesen azonos fogalomnak vette.⁴⁵ Az ő nyomán *Forgón Lajos* addig a megállapí-

^{41a} *Raschhoffer* Hermann. Der politische Volksbegriff im modernen Italien. (Berlin 19[^]6.) 175. lap.

^{41b} *Lloy* Diodato. Del principio di nazionalita guardata dal lato della storia e del diritto pubblico. 204. lap.

^{41c} *Ferrari*. La nazionalita e la vita sociale. 259 lap.

⁴² *Buchez*. Traité de politique et de science sociale. (1866.) I. köt. 76, 78.

⁴³ *Mohi*: Enzyklopädie der Staatswissenschaften. (1859.) — *Held*. Staat lap.

⁴⁴ *Meinecke*. Weltbürgertum und Nationalstaat. (1903.) 3. lap. und Gesellschaft. (1861.) I. köt. 519—206. — *Escher*. Handbuch der praktischen Politik. (1863.) I. köt. 15. 1. — *Stahl*. Staatslehre. Im Auszug. (1910.) 41. 1. — *Kremer*. Die Nationalitätsidee und der Staat. 90—91. 1. — *Neumann*. Volk und Nation. — *Kirchhof*. Zur Verständigung über die Begriffe Nation und Nationalität. (1905.) 52. 1.

⁴⁴ *Meinecke*. Weltbürgertum und Nationalstaat. (1903.) 3. lap.

⁴⁵ *Kuncz*. A nemzetállam tankönyve. 11. §. Az állam mint nemzet. Magyar Filozófiai Szemle. VI. évf. 1. szám.

tásig ment, hogy „nem az állam személy, hanem a nemzet.”⁴⁶ *Barabást Kun* József is azt bizonyította, hogy „a nemzet állammá alakulva lesz teljes személyiséggé.”⁴⁷ A nemzetfogalom tökéletes meghatározását azután *Concha Győző* adta. Szerinte „nemzet alatt öntudatos akarátú s cselekedni bíró oly emberi közületet értünk, melynek az egyetemes emberiről sajátos eszméje, e sajátosságnak az emberiségre értéke van s azt a maga öntudatos erejével valósítja.”⁴⁸

A nemzet nem csupán a lelkek mélyén rejlő érzelem, mely a társas együttélés minden mozzanatában hat és jelentkezik, és amelynek egyik megnyilatkozása az állam, hanem éppen azért, mert olyan konstitutív megnyilatkozása, hogy állama nélkül a nemzet sem létezhetik, bír a nemzet személyiségi léttel.

A nemzet állama által lesz személyyé, de nélküle az állam sem létezhetik, mert míg a nép nem lesz nemzetté, azaz nem emelkedik az öntudatoság fokára, addig állam sincs a mai modern értelemben. Addig a nemzet megnyilatkozhat a társadalom minden más irányzatában, de országló hatalma nem lévén, pusztá jellegzetesség marad, nemzetiség, a tehetetlen, vagy fejlődő erőben levő tömeg állapota, népi állapot.

A nemzet személyisége jellegzetes állami szervezetében nyilvánul meg, melyben az államfő, a törvényhozó testület tagja és a miniszterek, mint ennek az összemélyiségnek szervei, fő orgánumai szerepelnek. Ilyen alapon vizsgálható a viszony nemzet és állam között.

VII.

A NEMZET KÖZJOGI ÉRTELEMBEN.

A középkorban elterjedt felfogás volt a nemzet olyan értelmű megkülönböztetése a néptől, hogy a nemzet a felsőbbeket jelenti az államban.

Még *Montesquieu* is a nemzetet az uralkodó osztály összefoglalásaként tekintette:... „a nemzet annyi, mint a nemesek és a püspökök.”⁴⁹ A rendiség korszakának álláspontja volt ez. A magyar readi korszak közjogában is úgy szerepelt a nemzet, mint a nemesség és a főpapok egyeteme, szemben az adózó néppel (*misera plebs contribuens*.)

A polgári egyenlőség érdekében meginduló mozgalom azonban a nemzetfogalom tágulását vonta maga után. Franciaországban a harmadik rend egyik szóvivője 1758-ban már helytelennek találja, hogy a kereskedőket, tanult embereket, s a művészeket is a néphez számítják, ezeknek a nemzethez, a nép felsőbb részéhez kell tartozniok.

1789 júniusában a harmadik rend még hosszas tárgyalásokat folytat, hogy „*assablée nationale*”, vagy „*représentant du peuple fran-Qais*”-nak nevezzék-e gyülekezetüket? *Mirabeau* az utóbbit ajánlotta, de leszavazták. 1793 után a nemzet fogalmára a jakobinusok és girondisták ellentétel hatnak. A jakobinusok azt hangoztatták, hogy a

⁴⁶ *Forgon* Lajos. Az állami lét alapja. (1902.) 88. lap.

⁴⁷ *Barabási Kun* József. Nép, nemzet, nemzetiség. 77. laj].

⁴⁸ *Concha Győző*. Politika, I. köt. 66.. 481. lap,

⁴⁹ *Montesquieu*. De l'esprit des lois. (1748) „...la nation c'est à dire les seigneurs et les évêques.” XXVIII. 9.

nemzet magyarok és a párisi nép. A girondisták szintén arra törekedtek, hogy mint a nemzet „melior et sanior pars”-a tekintessenek és mintegy „pars pro toto” szerepeljenek, így a helyzet annyiban változott csak, hogy az előbbem arisztokrácia helyett az uralomra jutott pártok foglalták le maguknak a nemzet nevet.

A nemzet önmagát irányzó tevékenységében rejlő hatalom, a történelmi fejlődés folyamán majd az egyik, majd a másik társadalmi osztályhoz, vagy rendhez, vagy egy természetes személyhez, majd az egész nemzethez tapadó. Minthogy minden esetben lehetséges volt, hogy az a társadalmi osztály, rend, természetes személy, az egész nemzet, önmaga korlátolja a hatalmát, és alkotmányosan jogi kereteket szabjon az állami akarat létrejövételének és alkalmazásának, azért ma is megvan a tendencia, hogy nemzet alatt az államfőt és a törvényhozó testületet értsük a képviselő választói joggal bíró állampolgárokkal együtt, míg ezek nélkül az államalkotók tömegére csupán a nép fogalmát alkalmazzuk.

Hazánkban ezt a nézetet vallja *Molnár Kálmán*.⁵⁰ Másrészt ugyan csak közjogi alapon alakult ki hazánkban a politikai nemzet fogalma, melv a nemzetiségek megegyezési állapotát jelentette a hegemon magyar nemzettel. Amint azonban a politikai nemzet fogalom megtévesztő volt, amidőn a nemzetiségi helyzet dacára egységes nemzeti lét feltételezésével ámitott, éppen úgy megtévesztő az a felfogás is, hogy a magyarság egyik része nemzet, a másik része nép.

Csak közjogi értelemben lehet a népet, mint a szavazati joggal nem bírók tömegét, megkülönböztetni a nemzettől. Egyébként a nép fogalma a demokratikus intézmények érvényesülésével függ össze az államban. Mindaz, ami jogilag mindenkit megillet az államban, az népi, azaz demokratikus. Ami nem mindenkit illet meg az államban, hanem csak kiválasztottakat, az nem népi. Minthogy ez a szétválasztás éppen úgy, mint a demokratikus intézmények létrehozatala, közjogi alapon történhetik meg csupán, azért közjogi értelemben a demokrácia alapján egyezik meg a nép fogalma a nemzet fogalmával. Ha minden az összességért történik az államban, akkor történik a népért, s ebben az esetben nép és nemzet fogalma azonosul.

VIII.

NEMZET ÉS ÁLLAM VISZONYA EGYMÁSHOZ.

Ha a történelmi fejlődés folyamán fel is tűnt az állam mint család, rendi, osztályi érdekek hatalmi szervezete, azért mindenkor meg volt a törekvés ebből a helyzetből való kiemelkedésre s az államnak az igazság, az egyetemes jó és a szabadság szervezeteként való kialakítására. Az út pedig, mely ennek a tényleges megvalósítása felé vezetett, az államnak a nemzettel való mind szorosabb kapcsolódásában nyilvánult meg.

A nemzeti államokban a törvényhozás olyan berendezést nyert, hogy abban ne csak egyoldalú érdekek érvényesülhessenek, hanem szintetikus állami akaratképzés legyen lehetséges, hogy a törvény-

⁵⁰ *Molnár Kálmán*: Magyar közjog. (1929.) 102. 1. A jogfolytonosság helyreállítása. (1930.) 42. 1.

hozás tagjai függetlenek azoktól, akik kiküldötték, tanácskozhassanak és határozhassanak az összesség java felett. A nemzeti állam függetlenítette a bírót, kizárta a társadalom érdekforgatagából, és éppen úgy tett a közigazgatási közegekkel is, a törvény előtt megszüntetett minden társadalmi osztályi és rendi egyenlőtlenséget, a honvédelmet mindenkinek egyenlő kötelességévé tette, a kultúra terén mindenki számára biztosította a legmagasabb fokú műveltség megszerzésének lehetőségét, a gazdaságban pedig minden irányban polgárainak támogatója, a magánvállalkozás hiánya esetén annak pótlója, általában a forgalom előmozdítójaként tűnt fel. Ilyen alapokon lehet a nemzeti (állam célját, hatáskörét, működését a polgárok közös akaratából levezetettnek és az összesség javára irányulónak tekinteni.

A nemzeti államban a szabadság különös teljességgel valósul meg. A nemzeti állam szabad egyénekből álló, életét tagjainak szabad közreműködésével folytató közület. Itt valósul meg a belső szabadság és az egyéni szabadság mellett a politikai szabadság, mely nélkül az egyén belső szabadsága is más egyének önkényének tárgyává volt tehető, amely nélkül az emberi akarat sem érvényesülhetett úgy, mint azt az általános emberi megköveteli. A politikai szabadság ugyanis egyenlően biztosít hatalmat minden egyén számára a közületben embertársai felett, hogy közvetve befolyásolhassa az egész közület, illetve embertársai életkörülményeinek az állam által való szabályozását. Ez a politikai szabadság, melynek alapján az egyik ember a másik személye felett nyer hatalmat, csak a nemzeti állam jellemzője.

A nemzeti államban azután a szabadság többi irányai is jellemző fejlettségükben észlelhetők.

Az embernek az államban van jogi szabadsága, melynél fogva az ember dolgok vagy dologértékű emberi cselekmények felett nyer hatalmat. Ez olyan, neme a szabadságnak, melyet nem az ember acl magának, hanem csak biztosítva van számára. Ezzel szemben a morális szabadság áll, melynél fogva az ember önszándékának ura, olyan képesség birtokosa, melyet senki nem adhat neki, hanem amely az emberbe eredetileg belé oltatott képesség. Van azonban olyan forrása is a szabadságnak, mely részint az emberből ered, részint egy külső hatalomból folyik, s az államban elérhető szabadság ilyen természetű. Nem egyedül a külső hatalom nyújtott biztosítékok révén, lesz az ember szabad, hanem morális önuralma által is. Ha az államnak természetét a jog megmagyarázhatná, akkor igen egyszerű volna az állami élet. De az állami élet olyan kapcsolat, melyben azoknak, akik az állami ténykedéseket végzik, egyszersmind belső jóság, moralitás által is át kell hatva lenni.

Az állami élet fő funkcionáriusai, a törvényhozás és az államfő, teljesen belső erkölcsi megfontolásuk szerint, minden jogi kényszer-től menten, kell hogy határozzanak az állami élet megoldandó feladatai felett, míg bizonyos vonatkozásokban a jog köti meg őket. Így van a szabadságnak olyan forrása, mely nem tisztán valamely külső hatalomban, nem is tisztán lelkiismereti erőben rejlik, hanem rejlik a kettőben egyszerre. Amikor az állam egyes szervei (államfő, törvényhozó, végrehajtó szervek) egymással lépnek érintkezésbe, mikor törvények alkotásáról van szó, akkor egy különös szabadság kezdődik az államban, mely sem jogi, sem morális tisztán, hanem a kettő együtt, s ezt etikainak nevezhetjük. Az államfő pl. jogosult lehet

tehát jogi szabadsága van a szentesítés megtagadására, de a helyes törvények szentesítése morális kötelessége. A költségvetés megtagadásának jogát sem lehet korlátlanul gyakorolni: az állam köteles fizetni adósságait, tisztviselőit, szállítóit, vállalkozóit, s ez nemcsak jogi kötelessége, hanem morális is. A mentelmi jog jogi szabadságot biztosít a képviselőnek, hogy a parlament ülésein bármit elmondjanak. Mégis a morális szabadság keretein belül fognak azzal élni. Hogy a törvényhozó testület az államfővel együtt minő törvényeket hozzon, vagy szüntessen meg, erre nézve nincs semmiféle jogi, semmiféle kötelező szabály. Itt éppen arról van szó, hogy valamely rendezetlen viszonyt jogilag rendezzenek, jogot alkossanak. Ezt pedig a törvényhozás tagjai és az államfő csak saját lelkiismeretükből kifolyólag fogják végezhetni, teljesen menten minden pozitív jogi megkötöttségtől. Ha nem végezhetik így, akkor az állam maga sem szabad. Akkor vagy egy külső, idegen állam befolyása alatt áll, vagy valamely társadalmi osztály, vagy rend, vagy uralkodó család, hatalmas testület (egyház) befolyása alatt áll. Az ethikai szabadság megvalósulásakor az államban, az államalkotó nemzet hatalma érvényesül, mert ez az, mely megkötvé tartja az állam fő szerveit, hogy az összesség érdekében működjenek mindig közre.

Nemzet és állam viszonya éppen azért úgy fejezhető ki a leghelyesebben, hogy az állam, eszméjének legmegfelelőbb állapotában, az államalkotó nemzet szellemének érvényre juttatója.

Az állam külső szervező hatalom, a nemzet belső lelki egység.

A nemzet biológiai értelemben is hosszú életű, mert a nemzet az embereknek természet törvényéből folyó kapcsolata. Az állam mint célszerű berendezés, gyors átalakulásnak van kitéve. A nemzet természetes eredetű, az állam emberi alkotás. Mint ilyen, azonban az állam kényszerítő szervező erejével sikerrel hathat közre, hogy erős nemzetet hozzon létre. Eredményesen befolyásolhatja az emberben szunnyadó erőket, amikor is az államnak nemzetteremtő erőt lehet tulajdonítani.

Így a nemzet és állam viszonyának problémája kettős: hatóerő szerinti, — hogy a nemzet alakítja-e ki államát saját jellegzetes tulajdonságai szerint, vagy pedig az állam fejleszti ki a nemzetet, — és értékszerinti, — hogy a nemzet és állam viszonyából mi ered, — körünkben vezéri vagy népi állam, diktatúra, totális állam, vagy pedig újfajta jogállam.

IX.

NEMZET AZ ÁLLAM FELETT.

A liberális demokráciák közjoga azon a tételen nyugszik, hogy az állam hatalma a népből indul ki. így kezdődnek a francia forradalom alatt hozott alkotmányok, az Amerikai Egyesült-Államok alkotmánya stb. A német köztársaság weimari alkotmánya í §-ában ugyanezt tartalmazta. A *Führer* 1934. aug. 2-iki rendeletében, mely a német birodalom államfőjéről szóló törvény végrehajtására vonatkozott, ugyancsak ama meggyőződésének adott kifejezést, hogy „*minden állami hatalomnak a népből kell kiindulnia.*” Ebből kitűnik, hogy a német nép vezére szerint is a német nép döntő jelentőségű politikai tényező az államban: biológiai életesség, az állam csak a politikai

vezetés formája. A nemzeti szocializmus nem is isteníti az *államot*, hanem annál inkább a *népet*. Az állam és a jog a népiség hatalmának megjelenése. Az állam is és a jog is a népi élet funkciói csupán. A fajvédelem és családvédelem pedig mind ennek a gondolatnak a következménye. Ez pedig kihatásaiban a faji öntudat emeléséhez járul hozzá. A népiség alapgondolata azonban még további kihatású is. Minthogy a nép területen él, a népi gondolat folyománya a nagy élettér eszméje.

A francia állambölcselek természetesen azt az álláspontot foglalják el, hogy a nemzet az állam felett áll, hogy a nemzet egysége a lényeges, amely történelmileg állandó, és nem változó, míg az állam, mint a nemzet jogi szervezete, folyton változó szervezet. A nemzet az, amely a kormányváltások, társadalmi szerkezeti reformok, alkotmány-reformok között, mint állandó tényező van jelen.

A német nemzetiszocialista jogtudomány, amikor azt az álláspontot foglalta el, hogy a jog nem csupán rendszere a társadalmat rendező normáknak, melyek kényszer-hatalom által érvényesítettek, hanem a jog valóságos kötelező életrendje egy népnek, akkor elismerte a jognak a népakaratból való eredését. — tehát a nemzeti lényegnek az állam felett való érvényesülését.

Az, amit a harmadik német birodalomban „népi” (völkisch) alatt értenek, az az összesség döntő jelentőségének az elismerését jelenti az államban. Ernst Rud. *Huber* megkülönbözteti a népi államot a nemzeti államtól, és értelemben, hogy a népi államban teljes a belső egység, csak egy párt van, s még testületek sincsenek, a tökéletes népi hivatástudat az állam fenntartására kapcsolja össze a tagokat, — míg a nemzeti államban vannak pártok, osztályok, rendek, melyek nem a népközösségre támaszkodnak, hanem a társadalom érdekviszonylataira.⁵⁰ *Huber* „politikai népről” szól, mérve a lényege áthatja a gazdaságot, kultúrát, vallást, államot, így van nép-gazdaság, nép-kultúra, népvallás, nép-állam nép-hadsereggel. A politikai nép nem az állam által alakított ki, hanem a politikai nép magából alakítja ki az állami berendezést.⁵¹ A jog meg kell hogy szűnjön természet-jog lenni, mert népi joggá kell válnia. *Huber* szerint a néptotalitás jelenti: 1. hogy a nép minden egyes tagját aktív politikai közreműködésre készíti, 2. hogy a nép, mint ősi alapja a politikai történelemnek, minden feladatkört az államban áthat és magával ragad. Az állam csupán az életformája a népnek, politikailag a népnek van jelentősége.^{51a}

Azban, ami a népet arra készíti, hogy nagyjait és vezetőit nagyságukban, kiválóságukban lássa, rejlik a népiség lényege. A népi átélés a vezér tökéletességének a hit magaslatára emeli a németiséget. A „Deutschheit” nem volt átélhető a demokratikus korszakban: teljesítettek mindent az ellenségnek, s tovább folyt a szétesés. A Vezérbe vetett hit emelte fel a német népet, s tette államát szuverénné. A nemzeti szocialista tan nem az államból, hanem a népből indul ki. A moz-

⁵⁰ Németül jobban hangzik, hogy a népi állam alapja „*Gemeinschaft*”, a nemzeti állam alapja „*Gesellschaft*”. *Huber* Ernst Rudolf: Die Totalität des Völkischen Staates. Die Tat. 1934. 26 Jg. 1. H, 35—6, lap.

⁵¹ „Das Volk ist der Urtatbestanü des politischen Gcsamtdaseins.” *Huber* L m. 37. 1.

^{51a} Igy *Koellreutter* Otto. Der deutsche Führerstaat. (1934.) 8. lap. — *Gerber* Hans. Staatsrechtliche Grundlinien des neuen Reiches. (1933.) 19. 1.

galom úrrá lett az állam felett és a Vezér irányítása mellett új feladatok elé állított. A nép és a népi erők nem önmagukért érvényesülnek az államban, hanem az államot szolgálón, terheit viselőn.^{51b}

A népi állam gyökerei egészen a fajiságig nyúlnak. *Hitler* Vezér és Kancellár fogalmazása szerint a „népi államnak a fajt kell az élet középpontjába állítania.”⁵¹⁰ *Alfred Rosenberg* a népi lélek helyett faji lélekről szól.

X.

ÁLLAM A NEMZET FELETT.

Az állambölcseletben mindig voltak hívei annak a nézetnek is, inely az államot előbbrevalónak tartja, mint a nemzetet. *Kant* szerint az állam a legmagasabb társadalmi jó és nem a nemzet. *Hegel* szerint is az állam az élő Isten a földön és nem a nemzet. *Max Scheler* ezek alapján állította, hogy az állam a legmagasabb akaró és cselekvő tényező a történelemben és nem a nemzet.^{51d}

Laun definíciója szerint az állam, mint kellés abban áll, hogy a polgárok, vagy azok nagy része a számukra kiadott parancsokhoz, vagy joghoz, azaz őket fenyegető kényszer-rendszabályokhoz lelkiismeretükben és jogi helyzetükben hozzáfűzik az engedelmesség kellését, vagy kötelességét.^{51e} Ily értelemben az állam oly mértékben áll a nemzet felett, hogy a nemzet elveszti jelentőségét, így volt összetartható a szovjet állam, s így tartható össze a sok nemzetiségből álló állam is.

Carl Schmidt elméletében a nép politikai döntések hatálya alatt formálódik, azaz mindenben az állam irányítása alatt fejlődik.⁵²

Korunkban az olasz fasizmus helyezkedett erre az álláspontra. A fasizmus nemzet alatt a korporációkban szervezett népet érti, mint a szociális erők szervezetét. Nemzet ily értelemben nem természetes, hanem csinált egység. A *Carta del Lavoro* definíciója szerint „az olasz nemzet organizmus célokkal, élet- és hatáslehetőségekkel, melynek hatalma az egyének és egyesületeik felett áll. A nemzet szellemi, politikai és gazdasági egység, mely a maga egészében a fasiszta államban valósul meg.” A fasiszta felfogás szerint nem a nemzet teremti az államot, hanem a nemzetet az állam hozza létre.^{52a} Az állam általános erkölcsi akarat és így jogteremtő. A nemzetben rejlő erők csak az állam által ölthetiek jogi alkatot. Ez pedig a korporációs rendszer által történik meg. A korporációkban maga az olasz nemzet ölt formát, de mindig az állam befolyása és irányítása alatt.⁵³

A fasizmus nem ismeri el a népnek a döntő jelentőségét. Ilymódon keletkezett a fasiszta felfogás nyomán a totális állam fogalma, azaz, hogy az állam tökéletes, mindenirányú hatalmi szervezet.

A *Doctrina del Fascismo* szerint nem vér és terület, hanem egy

^{51b} Huber i. m. 30. lap.

^{51c} „Der völkische Staat „, hat die Rasse in den Mittelpunkt des allgemeinen Lebens zu setzen”. *Hitler*: Mein Kampf. 17. Aufl. 1936. 446. lap,

^{51d} *Scheler* Max. Nation und Weltanschauung. (Leipzig, 1923.) 4. lap.

^{51e} *Laun* Rudolf. Der Wandel der Ideen Staat und Volk. (1933.) 381. lap,

⁵² *Schmidt* Carl. Staat, Bewegung, Volk. (1933.) 12. 1.

^{52a} *D’Azeglio* mondása: „Olaszország megvan, most olaszok kellene hozzá.”

⁵³ *Mussolini*: Dottrina. 6. 1.

személy által összetartott embertömeg az, mely az állam személyiségében a hatalomra, akarathoz és öntudathoz jut. A fasizmus szerint csak az állam politikai egység. Sem a nép, sem a nemzet nem azok.⁵⁴ A fasizmus elveti a népszuverenitás gondolatát és az állam szuverenitását proklamálja. Az állam annyiban a nép szerve, hogy azt irányítja és cselekvésre készíti.⁵⁵ A fasizmus nem a népközösségre, hanem a hatalomra és a hozzájárulásra, — *forza e consenso*, — épít. Ha nemzet és állam szembe kerülnek, az öntudatosan cselekvő állam kerül ki győztesen. A nép mint sokaság, nem politikai egység, s nem is állítható az állammal szembe. A totális állam totális népen, azaz hivatásrendileg az állam által megszervezett népen nyugodhat, így érhető el, hogy nép és. és állam egymást termékenyítőn a haladás állapotát idézzék elő.

XI.

A VEZÉRT VAGY NÉPI ÁLLAM, A DIKTATÚRA ÉS A TOTÁLIS ÁLLAM.

A nemzetnek az állam feleit álló jelentőségének elfogadása alapján alakult ki korunkban a vezéri. vagy népi állam elmélete, míg az államnak a nemzet fölé való helyezésének ténye nyomán a diktatúra és a totális államfelfogás.

A vezéri állam és a diktatúra között az a különbség, hogy, míg a vezéri állam a népiség eszméjén nyugszik, a népszuverenitás megtestesítője kíván lenni és a vezér akaratan keresztül a közjónak az érvényesítője, addig a diktatúrákban, éppen úgy, mint az abszolút monarchiákban, a hatalom birtokosa az uralma alatt álló nép felett, mindenképpen azon kívül áll. A nép élesen elkülönül az uralkodótól, mert annak mindenben rendelkezésére áll, kizsákmányolható, az ellenállás lehetetlenné van téve a nagy tömegek számára. A vezéri államban viszont a vezér személyében megtestesül a népszuverenitás eszméje. A vezéri állam ezért a demokráciához van közelebb. Az abszolút monarchia és a diktatúra a zsarnoksághoz.

Bár az állami akaratképzés menete más a demokráciában, mint a vezéri államban, mert a vezérnek korlátlan államakaratképző hatalma van, azonban ezt csak az összesség javára gyakorolja, sem családja, sem pedig egy társadalmi csoport, vagy politikai párt számára. A vezér akarata mindig a nép akarata. A népi erők nem szűnnek meg működni, sőt mint gyúponiban, a vezér személyében találkoznak. A népi erők tehát nem lehetnek többé centrifugálisak, mind összetartanak a vezér akaratában.

Zavaros időkben, amikor az állami lét veszélybe kerül, tapasztalatosan bizonyítható, hogy a demokrácia tarthatatlan. Ilyen korszakokban a legtisztább demokrácia is egy vezérré bízta magát.

A vezéri állam azt tartja, hogy a nép akarata a legtisztábban és a leghasznosabban a legjobbfejűek gondolatvilágában nyilvánul meg, ezért kell az egész államrendszerben annak az elvnek érvényesülni, hogy a zsenik számára, származzanak bármelyik társadalmi rétegből, minden állás nyitva álljon — mondotta az 1936. évi pártnapon *Hitler*

⁵⁴ *Raschhofer* H. Der politische Volksbegriff im modernen Italien. (1936.) 189. l.

⁵⁵ *Lo Werde* G. Faschismus und Staat. Archiv für Rechts und Socialphilosophie. 1936—7. 30. köt. 193. lap.

vezér és kancellár.⁵⁶ A vezéri állam alapelve: „minden vezetőnek tekintélye lefelé és felelőssége felfelé”.⁵⁷

A vezéri állam azonban megszűnik népi állam lenni és diktatúrává válik, amint a vezetés nem a tényleges összakaratból folyik és nem az összesség javának elérésére irányul, hanem a vezetés partikuláris érdekből történik, s egy párt, vagy klikk, vagy egy társadalmi osztály vagy hivatali rend javának előmozdítására irányul. Ez az állapot bekövetkezhetik öntudatlanul, leplezve, nemcsak tudatosan, leplezetlenül. A vezéri államot ezért állandóan az a veszély fenyegeti, hogy diktatúrába csap át azáltal, hogy a közakarat érvényesülését részakaratok érvényesülésével helyettesíti.

A demokrácia három alappillére, — népszuverenitás, közjó, közakarat, — megvan a a vezéri államban is. Míg azonban a demokráciában a súlypont a népszuverenitáson van, miáltal a kormányzás a nép részvétele nélkül nem lehetséges, a közakaratnak pedig minél több polgár részvételével tisztán a többségi elv alapján kell kialakulnia, addig a vezéri államban a közakaratot a vezér fejezi ki, s nincs kétség a közjó formulázása körül, amit csak többséggel tudott a demokrácia szolgálni s ezért állandó kisebbség elégedetlenkedett körében.

Ma tulajdonképpen a demokrácián kívüli állami berendezkedés nincsen. A demokráciáknak azonban különböző megnyilvánulási módjai vannak. Hermann *Heller* szerint a „demokrácia, azaz hogy minden politikai és társadalmi hatalom csak az alávetettek akarata által igazolható és maradhat fenn, egyáltalán nem ingott meg lényegében, minek alapján minden mellékgondolat nélkül állítható, hogy az uralom számára nincs is más igazolás, mint a demokratikus.”⁵⁸ Az államfő akaratának a nép akaratával való megegyezése ma olyan követelmény, ami nélkül az államokat kormányozni lehetetlen. Carl *Schmitt* formulázása szerint „a demokrácia eszmevilágának elterjedése nyomán elmondható, hogy az az identitás, amely fennáll a politikai értelemben uralkodó és a nép között, olyan közös premissává vált, hogy megszűnt politikailag érdekes lenni és a küzdelem csak az identifikáció eszközei körül mozog.”⁵⁹ A kormányzásban mindig a kis szám princípiuma érvényesül. Kis politikai csoportok szellemi fölénye a politikai manőverezés terén mellőzhetetlenül szükséges a legtisztább demokráciában is. Az identifikáció egyik eszköze éppen a vezéri állam kormányzási rendszere.

Timmermann szerint a lényeg abban rejlik, „hogy nem az a döntő kérdés, hogy miképpen alakul a vezetés és miképpen folyik az le, mert ez csak a megkülönböztetés számára ad módot az egyes kormányrendszerek között. Döntő mindig az emberek szelleme, akik a politikai életet irányítják, azaz, hogy milyen szellem hatja át a kormányzást.”⁶⁰ Mert, — mint Max *Weber* megállapította, — „kormányzástechnikai átalakulások önmagukban egy nemzetet még nem tesznek sem erényesebbé, sem boldogabbá, sem értékesebbé. Csak mechanikai akadályokat háríthatnak el és csupán eszközök a célhoz.”⁶¹

⁵⁶ Reden des Führers am Parteitag der Eine 1936. (München 1936.) 77—78. lap.

⁵⁷ *Koellrcutter*. Der deutsche Führerstaat. (1934.) 13. lap.

⁵⁸ „... es gibt überhaupt keine andere Herrschaftslegitimation als die demokratische.” *Heller* Hermann: Die politische Idoerikrise der Gegenwart (1926.) 68. L

⁵⁹ *Schmitt* Carl. Die gftesgc^chiclitlicht· Lage dos heutigen Parlamentarismus. 1923. 17. 1.

⁶⁰ *Timmermann*: Demokratie und Führerstaat. Berlin. 1936. 46. 1.

⁶¹ „Staatstechnische Änderungen machen an sich eine Nation weder tüchtig noch glücklich noch wertvoll. Sie können nur mechanische Hemnisse-

A nemzeti szocializmus elméide szerint az állam mindazon tevékenységek összessége, melyek szükségesek egy nép önfenntartásához. Az állam egységet jelentő eszme, minden egyes polgár öntudata arra vonatkozóan, hogy annak az államnak önmagáért szolgáljon. A régi értelemben vett párttagság öntudata hasonlítható éhez. Ha már most egy párt van az államban, úgy minden polgár ennek az állami öntudatnak lesz a hordozója.

Az az állam, mely az egyéni érdekek szolgálatára van berendezve, kénytelen az államhatalom megosztása alapján szervezkedni, hogy ez a szolgálat az egyén szempontjából biztosítva legyen. Az egyéni érdekek szolgálata pedig nem más, mint az egyének szabadságának az államhatalom által való biztosítása. Ehhez mellőzhetetlenül szükség az államhatalomnak megosztása és egyensúlya.

Abban az államban, melyben az összesség érdeke előbbre való az egyének érdekeinél, nincs szükség az egyéni érdekek érvényesülését biztosító szabadság által igényelt megosztására az államhatalomnak, mert ez a tényállás akadályozná az összesség érdekeinek maradéktalan szolgálatát. Az univerzalizmus állam céljának a vezéri elv érvényesülése felel meg.⁶² A vezér lényege az, hogy nem osztja meg a hatalmat — ezért vezér. A vezér nem is az állam szerve, mert csak neki lehetnek szervei. Az állami szerviség funkciót jelent, önmagában véve személytelenséget. A vezér azonban személyében vezér. Az ő szervei azok, akik mindent a vezér nevében, neki felelősen cselekszenek.

A többségi elv az, mely szemben áll a vezéri elvvel. A többség érvényesülése esetében már nincs felelősség, mert az megosztlik, viszont a többségnek nincsenek szervei sem, mert minden állami szerv külön, megosztottan bírja a hatalmat. Az állami szerveknek legfeljebb egyensúlyáról lehet beszélni, így tehát a vezéri elv ellentétben áll az államhatalmak megosztásával.

Nemzetiszocialista felfogás szerint az a hatalom hozza létre és tartja fenn az államot, amely eredetét a nép önfenntartó ösztönében bírja, amely a népből nemzetet formál. Minden állami funkciónak a népközösség ezen önfenntartó ösztönének szolgálatában kell állani. Mindaz, ami nem szolgálja ezt, abból nem lehet funkció, sem szerv. A nép önfenntartó ösztönéből nem származhat a hatalom megosztása, s ennek nyomán a felelősség nélküli kormányzás. A felelősséget csak egy ember viselheti, azt megosztani nem lehet. Ez az ember pedig a vezér. A felelősség megosztása a hatalom megosztásából következik az államban és ez nincs a népközösség javára.

Az állam hatalmak megosztását illetően *Kant* megállapította már, hogy ez a megosztás kevésbé biztosítja az egyes polgárok javát, mint akár a (*Rousseau*) természetes állapot, vagy a despotikus kormányzás.⁶³ *Hegel* pedig úgy jellemezte azt, hogy az államhatalmak megosztása azt a tévedést rejti magában, hogy a független államhatalmak korlátozni fogják egymást. Ezzel a függetlenséggel pedig az állam egysége veszélyeztetik, éppen az, amire mindenek előtt törekedni kell.⁶⁴

dafür forträumen und sind also lediglich Mittel um Zweck.” *Weber* Max. *Gesammelte politische Schriften*. (1921.) 129. 1.

⁶² *Höhn*. *Wesen der Gemeinschaft*. 17. 1.

⁶³ *Kant*. *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre*. *Sämtliche Werke*. (Insel Verlag 1922.) Bd. V. p. 439,

⁶⁴ *Hegel*. *Grundlinien der Philosophie der Rechts*. *Werke*, (Berlin 1833.) Bd. VIII. p. 392, (§. 300, Zusatz.)

A liberális államban az egyes érdekcsoportok megegyeztek, ha saját érdekeiket kielégítve látták. Ha ez az eset nem következett be, úgy megakadályozták minden állami tevékenységet, csak azért, hogy abból másoknak ne biztosítsanak előnyöket.

Az államhatalmak megoszlását az 1933. március 24-iki felhatalmazási törvény szüntette meg Németországban. A törvényhozás és a végrehajtás funkciója a vezér kezében egyesített. Ez az ideiglenesnek kijelentett szabályozás a nemzetiszocialista közjog alaptételévé vált az 1934. január 30-iki törvény által, mely a birodalom újjáépítéséről szól. Míg a felhatalmazási törvény még nem engedte meg a Vezérnek, hogy alkotmányváltoztató rendeleteket bocsáthasson ki, addig az újjáépítési törvény már ezt is megengedi. Alkotmánytörvények meghozatala is a vezér kezében van. Hogy a bírói hatalom is őt illeti, azt az 1934. jún. 30-iki események (Röhm-forradalom) bizonyítják. Az 1934. aug. 3-iki törvény az állami végszükség esetéről már csak jogszabályba foglalta azt, hogy a vezér a német népnek a legfőbb bírója is.

Az államhatalmak megoszlása esetében az állampolgári alapjogok vagy szabadságjogok érvényesülését az államhatalmak egyensúlya biztosítja. A vezéri államban, ha a vezér valóban az összesség jajára törekszik, akkor ezeket az alapjogokat szabadon hagyhatja érvényesülni, hiszen nem fognak azok útján a polgárok ellene támadni. Ha azonban nem engedi érvényesülni az alapjogokat, akkor ennek az oka már az, hogy ellenzéke van s a bírálatukat el kell némítani. A polgári alapjogok éppen ezért az ezek által mindenkor figyelembe veendő, anélkül azonban, hogy azokat külön a polgárság számára garantálnia kellene.

A német nemzeti szocializmus a vezér helyes kormányzásának biztosítékát a jellemnevelésben (Charakterbildung) találja meg. Ez képezi a védelmet a hatalommal való visszaélés ellen.

Míg a totális állam gondolatát a német nemzetiszocializmus elvetette,⁶⁶ addig az olasz fasiszmus ennek az alapján áll. *Mussolini* tétele — „mindent az államért, semmit az államon kívül, semmit az állam ellen”⁶⁷ — a totális államfelfogás jellemző kifejezése.

Németországban az állam kormányzásának, igazgatásának ügye nem állami szervezeti kérdés, hanem a népből kiinduló szervezési mód, amennyiben az állami szervezet minden irányban a népi közösség vezetésének szolgálatára szolgál.⁶⁸ Németországban a vezéri elv a lényeges, Olaszországban az állam előbbrevaló, mint a vezér.

A közigazgatás liberális demokráciákban állami funkció, az egyesek szolgálatára, Németországban eszköz a vezéri elv érvényesülésére, a nemzeti szocialista világnézet szolgálatában, Olaszországban eljárási mód az állam hatalmassá tételére.

1921-ben *Mussolini* azzal a céllal szervezte meg a fasiszta pártot, hogy mindazokat a funkciókat gyakorolni fogják, melyek elvégzésére az állam nem alkalmas. Ez volt a „*gerarchia politica*”. A fasiszta párt a közigazgatás rendes szervei mellett ugyancsak érvényesülő államigazgatási szervezetként („*duplicati*” rendszer) indult el a fejlődés útján. Az a tényállás azután, hogy az állami hivatalnokok nagy sora, a rendőrség, inkább hallgatott a fasiszta párt vezetésére, mint a tartományi főnökökre, vagy a miniszterekre, juttalta tulajdonképpen uralomra a fasiszmust.

Mint az állami közigazgatás, úgy a fasiszta párt is alá van ren-

⁶⁶ *Nosenberg*. Gestaltung der Idee. (1936.) 2). 1.

⁶⁷ „Tutto per lo stato, nullo fuori dello stato, nullo contra lo stato!”

⁶⁸ *Frank*. Deutsches Verwaltungsrecht 1937. 74. 1.

delve az államnak. Mindent az államért tesznek. A fasiszta párt, 1938. április 28-iki szervezeti szabályzata szerint önkéntes polgári hadsereg a vezér rendelkezésére és a fasiszta állam szolgálatára.⁶⁹ A fasiszta párt az állam alá rendelt alakulat, segédszerve az államnak, (ente ausiliario dello stato) a fasiszta rendszer támogatására és az ifjúság politikai és fizikai nevelésére.

Míg Németországban a politikai egységet a nemzeti szocialista párt valósítja meg és tartja fenn, addig Olaszországban a politikai egység az állam által a párt segítségével valósítottat meg.

Míg Németországban a nemzeti szocialista párt parancsolhat az államnak, mert az államban csak bürokratikus közigazgatási apparátust lát, úgy, hogy Németországban két állam van tulajdonképpen jelen: egy közigazgatási állam közhivatalokkal, hadsereggel és egy politikai állam, a nemzetiszocialista párt dinamikusan ható ereje alapján, addig Olaszországban megfordítva, az állam a fasiszta pártban elismeri az állam egyik fontos alkotó elemét, mely lényegéből folyóan mindig az állam érdekében működik és az állami élet irányítására döntő befolyást tud gyakorolni, a pártban rejlő szellemi erők bölcsesége alapján, a fasiszta párt viszont elismeri az állam szuverenitását, elismeri, hogy az állam fegyelmezi a nemzet minden erőit, így a pártot is, sőt a párt első feladata, hogy a nép egységét biztosítsa, amivel kötelességét teljesíti az állam irányában.⁷⁰

Németországban a vezér szerepe a nemzetiszocialista párt és az állam összekapcsolása tekintetében döntő jelentőségű. Nem így a fasiszmusban, ahol legalább is jogilag ez a szervezési mód nincs meg.⁷¹

Olaszországban a Dúcénak nincs helyettese, aki a pártot képviselné az állammal szemben. A községi igazgatásba nem kell pártmegbizottakat küldeni, mint Németországban. Viszont Olaszországban minden közhivatalnoknak a fasiszta párt tagjának kell lenni. Ez Németországban nincs szigorúan keresztülvíve.

XII.

AZ ÚJ JOGÁLLAM.

A jogállam fogalmát négyféleképpen lehet körülírni:

1. Jogállam az olyan állam, amelyben az állam mint jogi személy áll szemben polgáraival, akik szabadok és saját érdekeiket követhetik, mert azokat az állam megvédi. Az állam polgáraitól annyit követelhet csupán, ami létezéséhez és fennmaradásához szükséges azért, hogy a polgárai is fejlődjenek.

2. Jogállam az az állam, amelyben jog a szuverén, a jognak a hatálya alatt folyik a kormányzás, működik a közigazgatás és tartja fenn magát az egyén.

3. Jogállam az az állam, amelyben a polgárok alanyi közjogokkal bírnak, amelyek az államhatalom önkorlátozásából folynak és amelyeket az állam fenntart akkor is, ha ellene volnának irányulok.

4. Jogállam az az állam, amelyben független közigazgatási bíróság védi a jog uralmát, azaz védi az egyént az állami szervek, a közigazgatás önkénye ellen.

⁶⁹ A fasiszta párt nem más, mint „una milizia civile volontaria, agni ordini del Deco, al servizio dello Stato fascista”.

⁷⁰ Zangara V. II partito unico e il nuovo stato representative in Italia e in Germania. Bologna, 1938. 36. 1.

⁷¹ De Francesco G. M. Dottrina Fascista dello Stato e dottrine tradizionali. Milano, 1936. 18. 1.

Az olasz fasizmus kitartani törekszik a jogállam mellett, amennyiben ezt a totális állami létállapot megengedi. A német nemzetiszocializmus a népi érdekek érvényesülését elébe helyezi a jog formális betartásának, s a jogélet feladatát nem a paragrafusok alkalmazásának biztosításában, hanem a népélet biztosításában látja.⁷²

Németországban a jogállam fogalma annak az elvnek érvényesülése nyomán minősült, hogy „jog az, ami a népnek használ, jogtalanság az, ami a népnek árt.”⁷³ A jogállam eszmei határa a népi érdekek érvényesülése. Ezt előbbrevalónak tartva, nemzet és állam viszonyában a népi érdekek kielégítése, mint Alfred Rosenberg kifejezte, a faji érzés érvényesülése lett az új jogállamiság kifejezőjévé.⁷³

Az állam a politikai életformája egy népnek, mely a jogrendben nyilvánul meg. A nemzeti szocializmus elfogadja, hogy a hatalom jog nélkül önkény. Ezért a nemzeti szocialista állam is jogállam, amidőn benne az állameszme és a jogeszme ugyanazon népi forrásból ered.

A vezér által teremtett jogrend megtartatik a vezér által is. A jogszabályokhoz való kötöttség határát azonban a népi élet szükségleteiben találja. Van tehát állami szükségjog, mely nem más, mint a népi élet szükségleteihez való alkalmazkodás. Éppen ez volt az, amit a liberális jogállam elvetett. A népi élet biztonsága azonban el kell, hogy nyomja az egyén jogi védelmének túlhajtásait. Az állam nem lehet az egyéni jogok biztosításának eszköze. A nemzeti szocialista jogállam a népösszességre van tekintettel, előbbre valónak tartja a népjogot a törvénynél is. A német nép vezére a nép jog szerint gondolkodik, és nem törvényekben. A törvényeknek a népi élet rendjét, nyugalmát és biztonságát kell megvalósítaniuk.

A népi állam nem tűri, hogy célja elérésének problémái felől olyanok mondjanak ítéletet, vagy adjanak tanácsot, akik sem nevelésük, sem működésük alapján e problémákhoz nem érhetnek. Ezért a népi állam jellemvonása az állami akaratnak szakképzettek által való képzése. Ami annyit jelent, hogy a törvényhozásnak tulajdonképpen a hivatásrendi kamarákban kell lefolynia. De egyetlen esetben sem lehetséges a szavazással való döntés. A törvényhozók az ész szervei az államban és nem szavazási gépek.

A fasizmus elébe helyezvén az államot a nemzetnek, elismeri azt, hogy az állam szuverén hatalma eredeti, nem levezetett. Az állam mindent megtehet, azt is, hogy korlátozza magát. Ez a korlátozás vezet el a jogállam fogalmához. Ily értelemben az állam polgáraihoz előre meghatározott viszonyba kerül, mely viszonyt tiszteletben tart, maga védvén meg a polgárai számára biztosított jogokat.⁷⁴

Amikor *Rocco* igazságügyminiszter 1925-ben a forradalom eredményei nyomán hozzákezdett az olasz állam átalakításához, a forradalom eredményeit meg kívánta tartani. Ezt pedig a forradalmi eredmények jogi megvédésével látta legjobban elérhetőnek, s így jutott el a fasiszta jogot védő jogállamhoz és alakult ki a fasizmusnak sajátos jog-államelmélete.

⁷² „Die Aufgabe des Rechtslebens ist nicht die Sicherung der Parapkenanwendung, sondern die Sicherung des Volkslebens.” Hans Frank, Aufgabe des Rechtslebens. Deutsches Recht. 1934 426. lap.

⁷³ „Alles, was dem Volke nützt, ist Recht, alles, nid* ihm schadet, ist Unrecht.” Frank Hans: Nationalsozialistisches Handbuch für Recht und Gesetz/gehimg. (München Eher 1935.) XIV, lap.

^{73a} „Recht ist, was arische Menschen für Recht befinden, Unrecht ist das, was sie verwerfen.” Idézi Knöpfel H. E. Drei Jahre Kampf für deutsches Recht (Berlin 1936.) 17. l.

⁷⁴ Ranalletti O. Istituzioni di diritto publico. (6. ed. Padova 1937.) 118. l.

Giovanni *Gentile* szerint az államok mindig újjá kell élednie polgárai lelkében, és azok által kell átélve lennie. „Az állam csak addig létezik, ameddig polgárai létezni engedik.”⁷⁵ Ilyen alapon a fasiszta Olaszországban az egyéni szabadság megdönthetetlenül érvényesül az államhatalom mellett is. A fasiszta jogállamfelfogás szerint azonban az egyén szabadságát nem használja fel az állam ellen.⁷⁶ A cél olyan embertípussá való alakítása a polgároknak, hogy azok lelkük legmélyéig szabad, de tekintélyismerő tényezők legyenek az államban.⁷⁷ Az egyéni szabadság és az államhatalom tekintélyének dualizmusából ered a fasiszta jogállam. Olaszországban megmaradt a király és a pártvezér dualizmusa is az államhatalom gyakorlásában.

Battaglia különböztetett jogállam és erkölcsi állam között. Az erkölcsöt a jog felett állónak tartva, a jog nem más, mint csak eszköz az ethos számára. A jogállam is csak eszköz, hogy az állam erkölcsi lényegét betöltse. Az állam csak azért, mert erkölcsi alapokon nyugszik, lesz jogállam.⁷⁸

D'annunzio szerint a fasiszta állam és diktatúra között abban a tényben van a különbség, hogy a fasiszta jogállamban nemcsak egy szerv van, mint a diktatúrákban, hanem több, melyek jogilag megállapított hatáskörrel bírnak, és viszonylanak egymáshoz.⁷⁹

A liberális jogállamtól a fasiszta jogállam abban különbözik, hogy az államhatalmak szétválasztása nem az egyéni szabadságjogok biztosítása érdekében történt, hanem a pontos hatáskörrel bíró állami szervek által kialakított állami rend, illetve alá- és fölérendeltség érdekében.

A rend és fegyelem biztosítója a fasizmusban a jog. A korporációs rendszer fegyelmezett gazdaságot jelent, a jogállam pedig fegyelmezett közigazgatást.⁸⁰ Nem a jogilag védett egyéni érdekek, hanem a jogilag védett közérdek az új formája a jogállamnak. Az egyéni alanyi jogok védelme az állam részéről csak addig tart, amíg ez közérdek. Ha az a közérdek ellen szól, úgy az új jogállam már nem védheti meg azt. Az új jogállamot a közérdek védelme kötelezi.

Vagy a jog korlátozza az államot, vagy az államhatalom önkénye lép a jog helyére. Az előbbi a jogállam, az utóbbi a diktatórikus állam. Olaszországban a fasizmus megkísérelte az állam és a jog közötti viszonyt úgy alakítani, hogy egymást kiegészítő és egymást erősítő kapcsolatuk legyen, egyik a másik erejére szoruljon.

Nemzet és állam közötti viszony bármely irányú megoldása húsba és vérbe vágó. A nemzet túltengő érvényesülésének, a népi elv diadalának áldozatává kell válnia az egyént védő jogállamnak.

De az emberiséggel együtt adott nagy igazságok ellenállhatatlan erővel újból és újból érvényesülésre törnek. *S amilyen igazság az, hogy az ember nemzetéért a legnagyobb áldozatra képes, éppen úgy igazságos az ember ama igénye is, hogy az állam szabad polgárok közülete legyen.*

⁷⁵ *Gentile*. Grundlage des Faschismus. Veröffentlichung des Petrarca Hauses. 1936. 44. lap.

⁷⁶ *Gentile* i. m. 47. lap.

⁷⁷ *Gentile* i. m. 48. lap.

⁷⁸ *Battaglia*. Scritti di teória dello stato. (Milano 1939.) 219. lap.

⁷⁹ *D'annunzio* S. Allgemeine Theorie des Faschistischen Staates. (1934.) 95. f.,

⁸⁰ *Benedicenti* L. Das korporative Recht und die Organe der korporativen Functionen. Verwaltungsarchiv. 1934. 39. köt. 337. lap.